

EMILIJAN CEVC

## GOTSKI SVEČNIK Z ZGORNJEGA STOLPA

Leta 1955 so izkopali na škofjeloškem Kranclju poleg drugih drobnih kulturnozgodovinskih predmetov tudi torzo medeninastega kipca, ki je bil nekoč sestavni del svečnika, njegov trup. S to najdbo je škofjeloški pokrajinski muzej pridobil lep razstavni kos, ki je še mikavnejši, ker so naše muzejske zbirke s srednjeveškimi predmeti vsakdanje rabe kaj slabo založene.<sup>1</sup> Zato bo kar prav, če kipec nekoliko podrobneje opišemo in mu poiščemo sorodnike drugod po Evropi.



Sl. 1. Škofjeloški gotski svečnik,  
sprednja stran



Sl. 2. Škofjeloški gotski svečnik,  
hrbta stran

Figura je vilita iz medi in je danes pred nami le kot torzo, čigar višina znaša 148 mm. Stopali sta od gležnjev dalje s podstavkom vred odlomljeni, leva roka manjka od komolca dalje in izginili sta tudi obe puši za sveče. Kipec prekriva zelena patina, ki na nekaterih mestih, posebno na levi strani obraza, zabrisuje modelacijske podrobnosti. Na desnem rokavu,

kjer so nekoč z železno zakovico sekundarno pritrčili (odlomljeno ali novo) roko, se je okoli luknjice razrasla železna rja (sl. 1 in 2).

Motivno gre za moško figuro, za paža, ki je nekoč lahko razkoračen stal na podstavku. Vstran iztegnjeni roki se mu v komolcih nalahno zalamljata navzgor, na dlaneh, ki sta spremenjeni pravzaprav v dve preluknjani ploščici, pa sta bila svoje dni pritrjena nastavka, ki sta služila kot puši za sveče. Malo navzgor dvignjena glava je zasukana nekoliko v desno stran. Na obrazu so močno poudarjene oči, nos je nekoliko povlačen, kosmi razcepljene, koničaste brade pa se kodrajo v dve strani. Usta obroblyajo močni brki, ki potekajo še vzdolž brade, izpod pokrivala pa segajo ob sencih in čez tilnik sumarično modelirani in na kratko pristrženi lasje. — Oblečen je paž v jopič, ki se čez prsa tesno prilega k telesu in sega spodaj do srede beder, kjer ga obroblyja značilni spuščeni pas. Rokava jopiča segata do komolcev, kjer se močno razširita, tako da nastane na vsaki strani telesa po en skoraj trikoten lik. V pasu je jopič močno stisnjen, prsni del se mu volumiozno boči. Hrbtna stran učinkuje v primerjavi s sprednjo nekoliko sploščeno, čeprav je celota preračunana tudi na pogled od te strani. Noge tiče pažu v tesno se prilegajočih hlačah, na glavi pa ima čepico, ki se ji iznad širokega spodnjega roba dvigajo trije roglji, od katerih je srednji višji in nazaj zavihnen. Podrobnosti — n. pr. rob rokavov, ovratnik in podobno — niso nakazane.

Gre za serijski, v kalupu vlití izdelek. Že C. A v g u š t i n je pravilno domneval, da najdeni kos »presega okvir prizadevanj umetne obrti srednjeveške Gorenjske in kaže na uvoz iz Bavarske«. V freisinški Škofji Loki je možnost takega importa še posebno razumljiva, saj se nam zdi, da je svečnik pripadal najbrž osebnemu inventarju škofa ali njegovega spremstva.

Ne dvomim, da bomo loškemu svečniku našli se mnogo dvojnikov, ob katerih bi kulturni zgodovinar lahko mikavno zasledoval transportiranje izdelkov ene in iste delavnice iz matičnega mesta na vse strani Evrope. Trenutno poznam še dva primerka enakega svečnika. Prvi, ki je v celoti ohranjen, je v passauski stolnici<sup>2</sup> (sl. 5), drugi, nekoliko poškodovan, pa bogati Grajski muzej (Vármúzeum) v Budimpešti in izvira iz Szendrovára<sup>3</sup> (sl. 4). Za nas je posebno vabljiv passauski primerek, ker omogoča rekonstrukcijo našega svečnika, slabše ohranjeni ogrski kos pa le-to še potrdi.

Passauski svečnik meri s podstavkom vred 220 mm, pri čemer znaša višina pri nas manjkajočega spodnjega dela slabo tretjino celotne višine. Torej je nemški primerek po dimenzijah enak našemu. Po passauskem pa lahko naš svečnik takole dopolnimo:

Paževa nekoliko prišiljena stopala so pritrjena na trinožni podstavek, čigar plošča ima podobo šesterokota, ki se mu stranice ločno usločajo, tako da se približujejo kar zvezdnati obliki. Noge podstavka prehajajo spodaj v dvoločno profilacijo, ki zdaleč spomni kar na stopalo. V vsaki roki drži paž okrogel pladenj, ki ga spodaj obkroža ločno nazobčana in z vrsto okroglih lukenj predrtá bordura, ki zakriva stik med nastavkom in »dlanjo«. Na vsak pladenj je posebno pritrjena puša za svečo, ki ima spodaj velik okrogel locenj; puša sama je podobna navzgor se nalahno razširjajočemu valju in se zaključuje na vrhu z žlebasto profiliranim robom.



Sl. 3. Passauski gotski svečnik



Sl. 4. Budimpeštanski gotski svečnik

Budimpeštanski svečnik po figuri in podstavku popolnoma soglaša s passauskim in loškim; podstavek mu je nekoliko zveržen, paževa leva noga je nalomljena in oba nastavka za sveče manjkata, kajti ta, ki ga danes drži v levici, je že kasnejšega datuma. Mere tega svečnika mi niso znane in jih zato ne moremo primerjati z našimi.

Seveda ni nujno, da bi bili vsi ti svečniki popolnoma istega liva, saj opazimo med njimi tudi nekaj manjših razločkov. Če primerjamo n. pr. samo passausko in loško figuro, vidimo, da so pri prvi nakazani z nekaj črtami tudi kodri las, ki jih v Loki ni opaziti, pač pa so pri loškem pažu skrbneje zarisani kosmi brade. Srednji rogelj na pokrivalu passauskega paža se mi zdi nekoliko krajši in podlaht je v komolcu nekoliko tanjša od debeline rokavov na jopiču. Vendar vsi ti razločki niso tolikanj pomembni, da bi zanikali nastanek vseh teh svečnikov v isti delavnici in ob približno istem času.<sup>4</sup>

Časovna opredelitev nam ne dela velikih težav, čeprav gre za serijski izdelek, pri katerem so lahko isti vzori in kalupi služili tudi daljšo dobo. Stilno smo v času zorečega »mehkega sloga« z njegovimi voluminoznimi poudarki in z melodiozno razgibano držo figur. Tudi paževa noša je časovno lahko opredeljiva. Tesno se prilegajoči jopič z rokavi, razširjenimi v komolcu, ki jim je rob bodisi raven — kakor v našem primeru — bodisi narezljan ali nazobčan, je prevladoval v času okoli leta 1400, čeprav

ga srečujemo še tja do srede 15. stoletja. Isto velja tudi za globoko na boki spuščeni pas in časovno zgovorna je tudi dvojno nakodrana »venčlovsko« bradica. Od številnih sorodnih spomenikov naj pokažem le na enega: na leseni kup sv. viteza v münchenskem Bavarskem nacionalnem muzeju iz dvajsetih let 15. stoletja,<sup>5</sup> čeprav se mi zdi, da je nastal prototip našega svečnika že nekoliko prej, najverjetneje ob koncu 14. stoletja.

Tudi po tipu bi smeli pomakniti naše svečnike že v pozno 14. stoletje, saj so se svečniki, ki jim nadomešča trup človeška figura, držoča v vsaki roki po en nastavek za svečo, pojavili že v pozni gotiki, najbolj pa so se priljubili v humanističnem razdobju renesanse v 16. stoletju.<sup>6</sup> Passauskemu svečniku domneva G. Bartel flamsko poreklo, ki bi bilo ob trgovskem razcvetu flamskih mest v poznem srednjem veku tudi kulturno-zgodovinsko razumljivo. Vsekakor bi utegnile nadaljnje najdbe tipa »svečnika s pažem« tudi to vprašanje mikavno osvetliti, saj že doslej znani primerki povezujejo Srednjo (Passau), Južno (Škofja Loka) in Vzhodno (Budimpešta) Evropo v radij nekega (zahodnega?) kulturnega importa.

### Opombe

1. Prvi je najdbo opisal Cene Avguštin: Zaključek izkopavanj na Krancelju, Loški razgledi II, 1955, str. 101. — 2. Gustav Bartel v Reallexikon zur Deutschen Kunstgeschichte I, pod geslom »Armluchter«, str. 1105 sq. — 3. A Magyarországi művészet a honfoglalástól a XIX. századig (redaktor Derecsényi Dezső), Budapest 1956, str. 210, sl. 147. — 4. Pri tem se moramo seveda vprašati, kam naj pritaknemo dvoramni nastavek za svečo, ki so ga našli na Krancelju v bližini paževe figurice. V Loških razgledih (o. c.) sta bila oba kosa reproducirana skupaj, kakor bi pripadala istemu objektu. Časovno pripada tudi ta nastavek pozni gotiki, nikakor pa ga ne moremo povezati z našim pažem. To nam dokazuje že passauski svečnik, pa tudi velikost obeh kosov. Dvoramni nastavek je za paževo figurico odločno prevelik. Prav tako je preveliko ploščato koleno nastavka, čigar z vijačnico opremljena luknja ima kar za 5 mm širši premer (11 mm) kot pa luknja v paževi »dlani« (6 mm). Tudi po stilnem občutju fragmenta ništa homogena. Voluminozni modelaciji paževega telesa gotovo bolj ustreza valjasti nastavek, kakršnega poznamo iz Passaua, kot pa šesterokotno profilirano rebro loškega nastavka, čigar puša za svečo je spet šesterokotno prizmatična in na čelnih straneh obogačena s poenostavljenim motivom gotškega okenca (spodaj pravokotnik, nad njim krogec). — Ne kaže pa prezreti, da ima budimpeštanska puša za svečo kaj podobno obliko! — Če bi si torej zamislili na vsaki paževi roki po en tak dvoramni nastavek, kakršen je loški, bi se srednji dve rameni medsebojno približali na skoraj dvo-centimetrski razmak, tako da bi sveči druga drugo talili. Seveda bi bilo možno, da so svečnik v zadnjih letih porabe, ko ga je gosposka miza že zavrgla, dopolnili s kosom, ki je poprej spadal v sestav drugega svečnika in da je nato v taki heterogeni obliki dočakal svoj »muzejski čas«. — Na splošno bi za dvoramni fragment smeli domnevati, da je pripadal svečniku, ki je bil podoben tistemu, kot ga navaja citirani Reallexikon passim, v sliki 15. — 5. Prim. reprodukcijo v moji razpravi Ob problemu Hansa iz Judenburga, Razprave II, Razreda za zgodovinske in družbene vede SAZU, 1955, str. 292. — 6. Reallexikon, o. c. str. 1105. — Za originalno fotografijo passauskega svečnika se moram po ljubeznivem posredovanju g. dr. Tamasa Bogyaya (München) zahvaliti Bavarskemu spomeniškiemu uradu (Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege) v Münchenu.

Prispevek: Passauski svečnik je zdaj razstavljen v münchenskem Bavarskem nacionalnem muzeju. — Ob izkopavanjih v budimskem gradu so našli še nekaj fragmentov enakih svečnikov, kot med novimi pridobitvami Historičnega muzeja v Budimpešti navaja revija Művészettörténeti Értesítő, IV., 1955, str. 96.